

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.98.067

DOI 10.32782/2523-4269-2024-87-30-36

Волобуєва Олена Олексіївна,

кандидат юридичних наук, професор

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8601-4344>

ЕКСПЕРТИЗИ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

У статті аналізуються оновлені в 2017 році статті Кримінального кодексу України, що визначають склад кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. У зв'язку з цим констатується необхідність кореляції обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях. Відзначається, що для доказування ключових обставин потребується проведення низки судових експертиз медичного характеру. Це обумовлено специфічним механізмом вчинення статевих кримінальних правопорушень та їх слідами біологічного походження від людини. Для визначення їх зв'язку з виявленим кримінальним правопорушенням та дотримання встановленого процесуального порядку отримання доказів потрібні дослідження з використанням спеціальних знань у галузі судової медицини та інших медичних спеціальностей із застосуванням спеціальних лабораторних методів і методик. З цих позицій аналізуються обставини, що входять у предмет доказування: «дії сексуального характеру», «без добровільної згоди потерпілої особи», «використання безпорадного стану потерпілої особи» та інші. Визначаються сучасні можливості використання для отримання доказів судових експертиз медичного характеру: судово-медичної експертизи потерпілої особи, судово-медичної експертизи підозрюваного, судово-медичної експертизи речових доказів, молекулярно-генетичної експертизи, судово-психіатричної експертизи потерпілої особи. Аналізуються можливості комплексної психолого-психіатричної експертизи малолітніх потерпілих для встановлення їх безпорадного стану при вчиненні щодо них дій сексуального характеру. Робиться висновок, що важливою є підготовка зазначених експертиз, яка включає дотримання рекомендацій щодо фіксації і вилучення слідів біологічного походження від людини, правильного їх пакування, відібрання необхідних зразків для проведення експертом повноцінного дослідження.

Ключові слова: статеві кримінальні правопорушення, доказування, судово-медична експертиза потерпілої особи, судово-медична експертиза підозрюваного, судово-медична експертиза речових доказів, молекулярно-генетична експертиза, судово-психіатрична експертиза потерпілої особи.

Постановка проблеми. Особливості відкриття кримінальних проваджень і проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи значною мірою зумовлені специфічним механізмом вчинення цих правопорушень. Після суттєвого оновлення в 2017 році Розділу IV Кримінального кодексу України (далі ККУ) виникла нагальна потреба в уточненні визначення механізму вчинення вказаних кримінальних правопорушень та його врахуванні при побудові відповідної методики розслідування. Істотним елементом цього механізму є утворення слідів, які після їх виявлення, фіксації та вилучення, зазвичай, підлягають ек-

пертному дослідженню для встановлення обставин, що входять у предмет доказування. У зв'язку з цим виникають проблемні питання у визначенні можливостей експертиз для встановлення тих чи інших обставин кримінального правопорушення, особливостей підготовки і проведення таких експертиз.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання проведення експертиз у кримінальних провадженнях зазначеної категорії в останні роки були предметом досліджень В.В. Пясковського (2017) [1], М. М. Коваль і А.В. Малиновської (2020) [2], Н.В. Козицької і Л.Я. Ковальчук (2023) [3; 4], А.Ф. Волобуєва (2023) [5]. У працях вказаних науков-

ців були сформульовані окремі важливі положення для розуміння ролі експертиз у вирішенні завдань таких кримінальних проваджень. Але можливості експертиз розглядалися авторами без акцентуації на обставинах предмету доказування, характерних для оновлених складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. Як видається, цей аспект заслуговує окремого дослідження.

Метою статті є визначення обставин кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, які доказуються шляхом проведення експертиз.

Виклад основного матеріалу. Оновлення складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи полягає у тому, що законодавець суттєво змінив розуміння сутності вказаних кримінальних правопорушень. Наприклад, згвалтування згідно статті 117 ККУ 1961 року розглядалося як природні статеві зносини (статевий акт) між особами різної статі, який вчинявся із застосуванням фізичного насильства, погрози або з використанням безпорадного стану потерпілої особи [6]. В статті ж 152 чинного ККУ цей злочин визначається вже як вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (згвалтування) [7]. Поняття «дій сексуального характеру» і «без добровільної згоди потерпілої особи» використано і при формулюванні складів інших кримінальних правопорушень даної категорії (ст. 153 «Сексуальне насильство», ст. 154 «Примушування до вступу в статевий зв'язок», ст. 155 «Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку»). Таким чином доказуванню підлягає відсутність добровільної згоди потерпілої особи на вчинення щодо не дій сексуального характеру, що охоплює не тільки застосування фізичного насильства, погрози або використання її безпорадного стану, але й інші ситуації, коли згода мала місце, але вона не була результатом вільного волевиявлення. Зокрема, певні медичні наслідки дій сексуального характеру можуть опосередковано вказувати на відсутність добровільної згоди потерпілої особи на вчинення таких дій. Грунтуючись на цьому можна дійти висновку, що ключовими обставинами, які підлягають доказуванню є:

1) наявність слідів (ознак) вчинення дій сексуального характеру на тілі та одязі потерпілої особи, що можуть вказувати не тільки на факт сексуального контакту, але й на ознаки відсутності добровільної згоди на це;

2) наявність слідів (ознак) вчинення дій сексуального характеру на тілі та одязі підозрюваного, що вказують на сексуальний контакт з потерпілою особою та характер вчинених дій;

3) стан потерпілої особи (психічний, віковий, статевий).

Видається, що в доказуванні наведених обставин ключову роль відіграють судові експертизи медичного характеру. Це зумовлено тим, що під час протиправного задоволенні сексуальних потреб (пристрастей) залишаються біологічні сліди людського походження – частинки від тіла людини (епітелій, волосся тощо), а також виділення людського організму (секретії жіночого організму, сперма, кров, слина та ін.). Потрібно підкреслити, що доказами можуть бути не тільки вказані об'єкти, але й місця їх знаходження (локалізації). Для визначення їх зв'язку з виявленим (заявленим) кримінальним право-

порушенням та дотримання встановленого процесуального порядку отримання доказів потрібні дослідження з використанням спеціальних знань у галузі судової медицини та інших медичних спеціальностей із застосуванням спеціальних лабораторних методів і методик. Ознайомлення з матеріалами слідчо-судової практики показує, що при розслідуванні кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи найчастіше призначаються судово-медична експертиза потерпілої особи, судово-медична експертиза підозрюваного, судово-медична експертиза речових доказів, молекулярно-генетична експертиза, судово-психіатрична експертиза потерпілої особи.

Судово-медична експертиза потерпілої особи має своєю метою виявлення ознак вчинення щодо неї насильницьких (при відсутності добровільної згоди) дій сексуального характеру у заявлений період часу. Експертиза проводиться в обласних бюро судово-медичної експертизи, а також у судово-медичному відділі Головного бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ). Згідно відомчого нормативно-правового акту МОЗ судово-медична експертиза щодо осіб жіночої статі проводиться, зокрема з метою встановлення: статевої зрілості; порушення цілості дівочої пльви; характеру та механізму виникнення ушкоджень при скоєнні насильницьких дій сексуального характеру. Щодо осіб чоловічої статі експертиза проводиться з метою встановлення ознак, які можуть свідчити про скоєння щодо них насильницьких дій сексуального характеру [8].

Безумовним доказом вчинення насильницьких дій сексуального характеру є виявлення на/в тілі потерпілої особи сперми, кров'янистих виділень, а також характерних тілесних ушкоджень, що вказують на вагінальне, анальне або оральне проникнення в тіло вказаної особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета. Ці ознаки є характерними для згвалтування (ст. 152 ККУ). Що ж стосується вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без її добровільної згоди (ст. 153 ККУ), то їх ознаками можуть бути тілесні ушкодження, що співпадають з показаннями потерпілої особи щодо механізму вчиненого насильства. В такому разі на тілі потерпілої особи можуть бути виявлені садна, синці, подряпини від дії пальців і нігтів рук, сліди укусів. Вони можуть бути виявлені біля статевих органів, на стегнах, на обличчі, шії, плечах, спині, сідницях та інших частинах тіла потерпілої особи. Такі тілесні ушкодження є непрямим доказом зазначеного складу злочину, але в багатьох випадках при вчиненні дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло потерпілої особи, тілесні ушкодження не утворюються.

Потрібно зазначити, що нерідко в діях насильника виявляються ознаки вчинення кількох різних статевих злочинів, зокрема передбачених статтями 152, 153 ККУ. Це може мати місце при наявності кількох епізодів в діях насильника, коли він спочатку демонструє потерпілій особі свої оголені геніталії, спонукає торкатися них. Метою таких дій є не тільки задоволення статевого задоволення, але й психологічна підготовка потерпілої особи до наступних дій сексуального характеру, пов'язаних з проникненням в її тіло. Через деякий час насильник повторює вже демонстровані дії сексуального характеру, але вже поєднує їх з вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло потерпілої особи. Так, Кам'янський районний суд Черкаської

області засудив ОСОБУ_6 за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 153 та ч. 6 ст. 152 КК України. ОСОБА_6, знаходячись в сімейних стосунках з ОСОБОЮ_10 і проживаючи разом з її малолітніми доньками ОСОБОЮ_11 та ОСОБОЮ_12 і будучи їх вітчимою, на протязі літа 2021 року вчиняв щодо малолітніх дії сексуального характеру. Зокрема, він неодноразово оголював статеві органи малолітньої ОСОБИ_12 і здійснював непристойні дотики до них, чим порушував нормальний фізичний, психічний та соціальний розвиток дитини, акцентуючи увагу на сексуальній тематиці. Щодо ОСОБИ_11 він вчиняв аналогічні дії та оголюючи свої геніталії вступав з нею в статеві зносини, пов'язані з оральним проникненням в її тіло. Суд визнав ОСОБУ_6 винним у вчиненні сексуального насильства щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди (ч. 4 ст. 153 ККУ), та у згвалтуванні особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди (ч. 6 ст. 152 ККУ) і призначив йому остаточне покарання у виді 15 (п'ятнадцяти) років позбавлення волі. При цьому суд констатував, що ОСОБА_6 при вчиненні вказаних злочинів використовував безпорадний стан потерпілих, які в силу свого малолітнього віку, відсутності специфічного життєвого досвіду в інтимних питаннях, рівня інтелектуального розвитку не могли чинити йому активний опір. Суд спирався на докази, серед яких були висновки чисельних експертиз, у тому числі судово-медичних експертиз малолітніх потерпілих [9].

Судово-медична експертиза підозрюваного призначається для отримання доказів вчинення статевого кримінального правопорушення особою, якій було вручено письмове повідомлення про підозру в порядку статті 278 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПКУ). Метою експертизи є виявлення на тілі підозрюваного слідів, які свідчать про вчинення ним дій сексуального характеру, а також тілесних ушкоджень, характерних для обставин розслідуваної події. Для вирішення експертів ставляться питання: 1) чи є у підозрюваного тілесні ушкодження, якими є їх давність, характер, локалізація і механізм утворення? 2) чи є у підозрюваного на геніталіях сліди сексуального контакту (вагінального вмісту, крові, сперми) і яка їх родова і видова належність, давність утворення?

В результаті експертного дослідження підозрюваного на його тілі можуть бути виявлені сліди ушкоджень, що були заподіяні потерпілою особою (крововиливи, садна, сліди укусів). Такі тілесні ушкодження є непрямим доказом вчинення статевих кримінальних правопорушень. Прямим доказом буде виявлення слідів сексуального контакту з потерпілою особою. Для цього під час медичного обстеження підозрюваного у нього відбирають вміст із-під нігтів, відкладення зі статевого члена, репуційного мішка, мазки з уретри для виявлення вагінальних елементів, крові, сперматозоїдів тощо [10, с. 440].

У справах про згвалтування, пов'язаного з вагінальним проникненням геніталій в тіло потерпілої особи, підозрювані іноді заперечують свою вину, посилаючись на фізіологічну нездатність до статевого акту. Тому в таких справах потрібно обов'язково на вирішення експерта ставити питання, чи здатний підозрюваний до фізіологічного статевого акту. Окрім того, рекомендується проводити дослідження, спрямовані на:

– вивчення історії статевого життя і здоров'я, яке здійснюється за медичними документами і за показаннями свідків;

– встановлення наявності або відсутності морфологічних особливостей підозрюваного, які перешкоджають здійсненню ним фізіологічного статевого акту;

– дослідження функціонування статевих залоз підозрюваного.

До проведення такого роду експертного дослідження залучаються лікарі відповідних спеціальностей [11, с. 138–139].

Судово-медична експертиза речових доказів призначається для дослідження судово-медичним експертом об'єктів біологічного походження від людей. Зокрема, це виділення людського організму (кров, сперма, слина, виділення з грудних залоз, піхви, піт), а також частини тканин тіла людини (волосся, нігті, шкіра, м'язова тканина тощо). Вони можуть знаходитися на верхньому одязі потерпілої особи і підозрюваного, на білизні, простирадлах, рушниках та інших предметах. Вказані об'єкти дослідження можуть бути виявлені при проведенні вищезгаданих судово-медичних експертиз потерпілої особи і підозрюваного, а також в результаті огляду місця події. Речі із слідами біологічного походження можуть бути отримані від потерпілої особи в порядку ч. 2 ст. 93 КПКУ – витребування та отримання речей і документів від фізичних осіб, про що складаються відповідні процесуальні документи. Окремим випадком отримання речових доказів даного виду є вилучення одягу при проведенні освідування особи, яке здійснюється на підставі постанови дізнавача, слідчого або прокурора. У разі ж відмови особи від проходження освідування, що може мати місце після затримання підозрюваного, освідування здійснюється примусово виключно на підставі постанови прокурора (ст. 241 КПКУ).

Згідно відомчого нормативно-правового акту МОЗ судово-медична експертиза (дослідження) речових доказів біологічного походження від людей проводиться у відділеннях судово-медичної цитології бюро судово-медичної експертизи. Її метою є встановлення в слідах на речових доказах наявності клітин тканин людини, визначення їх видової, групової, статевої та органо-тканинної приналежності з використанням знань у галузі судової медицини і спеціальних цитологічних методів і методик [12]. Дослідження проводяться з урахуванням особливостей різноманітних видів тканин людини, що містяться в невеликій кількості в мікрослідах (мікрооб'єктах) біологічного походження з метою їх ідентифікації за видовою, статевою, регіональною, органною або клітинною належністю [13, с. 9]. Йдеться про використання спеціальних методів підгалузі судової медицини, якою є судово-медична цитологія, для вирішення завдання встановлення приналежності слідів біологічного походження певним конкретним особам – потерпілій або підозрюваному. Для вирішення експертів можуть бути поставлені питання: 1) чи є на досліджуваних речах сліди сперми, крові, поту, вагінального вмісту і якщо так, то яка їх родова і статева приналежність? 2) чи належать вони вказаним особам (потерпілій, підозрюваному)? 3) з якої частини тіла відбулася кровотеча? 4) чи не страждає особа-вдільник (крові, сперми) на якісь захворювання? 5) чи є надані об'єкти волоссям людини чи тварини? 6) від якої частини тіла походить це волосся, яка їх статева належність? 7) чи є ознаки захворювання волосся?

Молекулярно-генетична експертиза є різновидом судово-медичної експертизи, яка проводиться для дослідження об'єктів біологічного походження від людини для встановлення їх генетичних ознак. Сутність

даної експертизи полягає у дослідженні ДНК-молекул, які містяться в спермі, крові, слині, волоссі, в тканинах м'язів і кісток, зразках сечі та в інших об'єктах біологічного походження від людини. З використанням новітніх спеціальних реагентів стало можливим досліджувати біологічні об'єкти з мінімальною кількістю ДНК, таких як одиничне волосся, сліди рук, лупа, мікрочастинки сперми, слини та крові. У зв'язку з цим молекулярно-генетична ідентифікація має цілу низку переваг перед раніше розробленими цитологічними, імунологічними методами дослідження біологічних об'єктів від людини. Її метою (можливостями) є встановлення статевої та видової належності досліджуваного об'єкта, а також ідентифікація особи-виздільника. В Україні молекулярно-генетичні дослідження найбільш активно стали проводитися з 2005 року [14, с. 192–193]. На даний час судові експертизи, що базуються на молекулярно-генетичних дослідженнях, проводяться в Україні судовими експертами бюро судово-медичної експертизи МОЗ, а також фахівцями експертної служби МВС України за напрямком 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження» в науково дослідних експертно-криміналістичних центрах МВС України. Актуалізація молекулярно-генетичних досліджень в останні роки була обумовлена ще й широкомасштабною російською агресією, у зв'язку з чим був прийнятий нормативно-правий акт щодо встановлення процедури відбору біологічного матеріалу військовополонених для створення відповідних баз даних та їх використання у кримінальних провадженнях щодо вчинених військових злочинів на території України [15].

Можливості молекулярно-генетичної експертизи безумовно можуть бути використані й в розслідуванні кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи. Але у зв'язку з цим потрібно дотримуватися певних правил виявлення об'єктів біологічного походження від людини та підготовки їх для експертного дослідження. Так, дослідники відзначають, що результативність проведення даної експертизи залежить від дотримання низки умов при проведенні слідчих (розшукових) дій, результатом яких є отримання об'єктів біологічного походження від людини. Зокрема, під час огляду місця події, вилучення речових доказів зі слідами біологічного походження, потрібно забезпечення стерильності. Відібрання зразків для проведення експертизи від осіб, що перевіряються, також потребує суворого дотримання встановлених правил стерильності [16, с. 311–312]. Також необхідною умовою для вирішення поставлених судово-медичному експертові запитань є коректне формулювання запитань, а також правильне пакування біологічних об'єктів, які подаються для дослідження. Цілком слушно В.В. Пяковський звертає увагу на те, що типовими помилками пакування біологічних об'єктів дослідження, є використання ненадійного пакувального матеріалу, який пошкоджується під час доставки, а також пакування вологого (непросушеного) одягу тощо [1, с. 73].

Судово-психіатрична експертиза при розслідуванні статевої кримінальних правопорушень призначається, зокрема, для вирішення питання, чи не знаходилася потерпіла особа у безпорадному стані. Потрібно підкреслити, що стан потерпілої особи визнається безпорадним, коли вона внаслідок малолітнього або похилого віку, фізичних вад, розладу психічної діяльності, хворобливого або непритомного стану, або з інших причин не могла розуміти характеру та значення вчинюваних з нею дій, або не могла чинити опір чи в інший спосіб проявити незгоду стосовно вчинюваних стосовно неї дій сексуального характеру. Така ситуація складається, наприклад, у кримінальних провадженнях, де потерпілою є особа, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди на вчинення стосовно неї дій сексуального характеру (ч. 4, 6 ст. 152 ККУ; ч. 4, 5, 6 ст. 153 ККУ). Такі кримінальні правопорушення визнаються особливо тяжкими злочинами, за які передбачається покарання у виді позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

Зазвичай щодо малолітніх потерпілих призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза для визначення природи і ступеню виразності психічних відхилень, розпізнавання їх патологічного або нехворобливого характеру. На відміну від судово-психіатричної експертизи, що встановлює лише наявність або відсутність принципової здатності особи до волевиявлення і правильному психічному відображенню, психолого-психіатрична експертиза дозволяє більш диференційовано визначити конкретну міру прояву цієї здатності в осіб із хворобливими «прикордонними» психічними відхиленнями в залежності від актуального дозрівання особистості [17]. Потрібно зазначити, що комплексна психолого-психіатрична експертиза може бути призначена й стосовно неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого в порядку статті 486 КПКУ. Вказані експертні дослідження проводяться в обласних психоневрологічних лікарнях комісією експертів вказаних спеціальностей в порядку, затвердженому Наказом МОЗ України від 08.05.2018 № 865 [18].

Висновки. Підводячи підсумок, зазначимо, що в розслідуванні кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи ключове значення для доказування має своєчасне призначення судових експертиз медичного характеру і правильне формулювання питань, відповідно до їх компетенції. Не менш важливою є підготовка зазначених експертиз, яка включає дотримання рекомендацій щодо фіксації і вилучення слідів біологічного походження від людини, правильного їх пакування, відібрання необхідних зразків для проведення експертом повноцінного дослідження. Нами не розглядалось проведення інших видів експертиз, зокрема криміналістичних, що також є перспективним напрямком подальших наукових розвідок у вирішенні проблеми удосконалення методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності особи.

Список використаних джерел

1. Пяковський В. В. Судово-експертне забезпечення розслідування злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності неповнолітніх. *Криміналістичний вісник*. № 1 (27). 2017. С. 72–78. URL: <https://visnyk.dnec.mvs.gov.ua/index.php/visnyk/issue/view/30/ISS> (дата звернення 10.04.2024).
2. Коваль М. М., Малиновська А. В. Експертизи, які проводяться під час розслідування кримінальних проваджень про звалтування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2020 № 43. С. 159–162. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.35>. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc43/37.pdf> (дата звернення 11.04.2024).

3. Козицька Н. В., Ковальчук Л. Я. Аналіз віку осіб, які підозрюються в скоєнні статевих злочинів, і жертв цих злочинів у Хмельницькій області. *Судово-медична експертиза*. 2023. № 2. С. 63–66. DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.2.2023.9>. URL: <http://forensic.bsmu.edu.ua/article/view/298955>. (дата звернення 12.04.2024).
4. Козицька Н. В., Ковальчук Л. Я. Аналіз фенотипів системи груп крові АВ0 серед осіб, які підозрюються в скоєнні статевих злочинів у Хмельницькій області. *Судово-медична експертиза*. 2023. № 2. С. 59–62. DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.2.2023.8>. URL: <http://forensic.bsmu.edu.ua/article/view/298953> (дата звернення 12.04.2024).
5. Волобуєв А. Ф. Особливості механізму вчинення сексуального насильства на тимчасово окупованих територіях та його розслідування. *Криміналістичний вісник*. Вип. 1(39) 2023. С. 39–51. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-39-1-39>. URL: <https://visnyk.dnдекс.mvs.gov.ua/index.php/visnyk/issue/view/61/96> (дата звернення 12.04.2024).
6. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 (втратив чинність згідно із Законом України від 02.06.2016 року № 1404-VIII). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KD0006?an=485481> (дата звернення 12.04.2024).
7. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 12.04.2024).
8. Правила проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи: затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17 січня 1995 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0253-95> (дата звернення 12.04.2024).
9. Вирок Кам'янського районного суду Черкаської області від 01 червня 2022 року. Справа № 696/1163/21. Кримінальне провадження 1-кп/696/22/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104563737> (дата звернення 22.04.2024).
10. Герасименко О. І., Антонов А. Г., Герасименко К. О., Комісарова Н. О., Комісаров М. Л. Судова медицина: підручник для ВНЗ / за заг. ред. Герасименка О.І. К.: КНТ, 2016. 630 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/sudova-medicina-pidruchnik-dlya-vnz.pdf> (дата звернення 22.04.2024).
11. Судова медицина та психіатрія : навчальний посібник / М.М. Тагаєв, А.П. Антонюк. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 243 с.
12. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної цитології бюро судово-медичної експертизи: затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17 січня 1995 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-95#Text> (дата звернення 22.04.2024).
13. Судово-медична цитологія: навчально-методичний посібник для лікарів судово-медичних експертів – цитологів / Р.О. Старовойтова, В.Д. Мішалов, Г.Ф. Кривда. К., 2007. 208 с. URL: <http://ir.nuozu.edu.ua:8080/bitstream/lib/1402/1.pdf> (дата звернення 22.04.2024).
14. Ходирєва І. Т., Гамалюк Б. М. Окремі питання правового регулювання судової молекулярно-генетичної експертизи та обліку генетичних ознак людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. Вип. 2(98). Івано-Франківськ, 2022. с. 190–201. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98>. URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/88/84> (дата звернення 22.04.2024).
15. Про затвердження Порядку відбору, направлення на молекулярно-генетичну експертизу (дослідження) біологічного матеріалу військовополонених для встановлення геномної інформації та його зберігання. *Постанова Кабінету міністрів України від 19 травня 2023 р. № 508*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/508-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.04.2024).
16. Степанюк Р. Л., Іонова В. В. Призначення судової молекулярно-генетичної експертизи на стадії досудового розслідування: проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. 3(91). С. 307–319. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.91.307-319/> URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/issue/view/58/56> (дата звернення 22.04.2024).
17. Первомайський В. Б., Канищев А. В. Комплексна судова психолого-психіатрична експертиза: омана та реальність. *Архів психіатрії*. 2006. Т. 12, № 1–4. С. 175–179. URL: <http://www.psychiatry.ua/articles/paper213.htm> (дата звернення 24.04.2024).
18. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи: затверджений Наказом МОЗ України від 08.05.2018 № 865. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text> (дата звернення 24.04.2024).

References

1. Piskovskyi, V.V. (2017). Sudovo-ekspertne zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti nepovnitnikh [Forensic expert support for the investigation of crimes against the sexual freedom and sexual integrity of minors]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 1 (27). S. 72–78. Retrieved from: <https://visnyk.dnдекс.mvs.gov.ua/index.php/visnyk/issue/view/30/ISS> (data zvernennia 10.04.2024) [in Ukrainian].
2. Koval, M.M., & Malynovska, A.V. (2020). Ekspertyzy, yaki provodiatsia pid chas ro-zsliduvannia kryminalnykh provadzhen pro zgvaltuvannia [Examinations conducted during the investigation of criminal rape proceedings]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Serii: Yurysprudentsiia. № 43. S. 159–162. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.35>. Retrieved from: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc43/37.pdf> (data zvernennia 11.04.2024) [in Ukrainian].
3. Kozytska, N.V., & Kovalchuk, L.Ya. (2023). Analiz viku osib, yaki pidozriuiutsia v skoienni statevykh zlochyniv, i zhertyv tsykh zlochyniv u Khmelnytskii oblasti [Analysis of the age of persons suspected of committing sexual crimes and victims of these crimes in Khmelnytskyi region]. *Sudovo-medychna ekspertyza*. № 2. S. 63–66. DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.2.2023.9>. Retrieved from: <http://forensic.bsmu.edu.ua/article/view/298955>. (data zvernennia 12.04.2024) [in Ukrainian].
4. Kozytska, N.V., & Kovalchuk, L.Ya. (2023). Analiz fenotipiv sistemi grup krovi AB0 sered osib, yki pidozryuyutsy v skoienni statevih zlochyniv u Hmelnytskii oblasti [Analysis of phenotypes of the AB0 blood group system among persons suspected

of committing sexual crimes in the Khmelnytskyi region]. *Sudovo-medichna ekspertiza*. № 2. S. 59–62. DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.2.2023.8>. Retrieved from: <http://forensic.bsmu.edu.ua/article/view/298953> (data zvernennia 12.04.2024) [in Ukrainian].

5. Volobuyev, A.F. (2023). Osoblyvosti mekhanizmu vchynennia seksualnogo nasylstva na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh ta yoho rozsliduvannia [Peculiarities of the mechanism of committing sexual violence in the temporarily occupied territories and its investigation]. *Kryminalistychnyi visnyk*. Vyp. 1(39). S. 39–51. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-39-1-39>. Retrieved from: <https://visnyk.dnec.mvs.gov.ua/index.php/visnyk/issue/view/61/96> (data zvernennia 12.04.2024) [in Ukrainian].

6. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 28.12.1960 [Criminal Code of Ukraine dated December 28, 1960] (vtratny chynnist zghidno iz Zakonom Ukrainy vid 02.06.2016 roku № 1404-VIII). Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/KD0006?an=485481> (data zvernennia 12.04.2024).

7. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy № 2341-III vid 5 kvitnia 2001 roku [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 2341-III dated April 5, 2001]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia 12.04.2024) [in Ukrainian].

8. Pravyla provedennia sudovo-medychnykh ekspertyz (obstezhen) z pryvodu statevykh staniv v biuro sudovo-medychnoi ekspertyzy: zatv. nakazom Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy № 6 vid 17 sichnia 1995 roku [Rules for conducting forensic medical examinations (examinations) regarding sexual conditions in the forensic medical examination bureau: approved. by order of the Ministry of Health of Ukraine No. 6 of January 17, 1995]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0253-95> (data zvernennia 12.04.2024) [in Ukrainian].

9. Vyrok Kam'ianskoho raionnoho sudu Cherkaskoi oblasti vid 01 chervnia 2022 roku [Verdict of the Kamian District Court of the Cherkasy Region dated June 1, 2022]. Sprava № 696/1163/21. Kryminalne provadzhennia 1-kp/696/22/22. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104563737> (data zvernennia 22.04.2024) [in Ukrainian].

10. Herasymenko, O.I., Antonov, A.H., Herasymenko K.O., Komissarova N.O., & Komissarov M.L. (2016). *Sudova medytsyna: pidruchnyk dlia VNZ [Forensic medicine: a textbook for universities] / za zah. red. Herasymenka O.I. K.*: KNT, 2016. 630 s. Retrieved from: <https://jurkniga.ua/contents/sudova-medicina-pidruchnik-dlya-vnz.pdf> (data zvernennia 22.04.2024) [in Ukrainian].

11. *Sudova medytsyna ta psykhiiatryia : navchalnyi posibnyk* (2010). [Forensic medicine and psychiatry: textbook]. M.M. Tahaiev, A.P. Antoniuk. Kharkiv: Kharkiv. nats. un-t vntr. sprav. 243 s. [in Ukrainian].

12. Pravyla provedennia sudovo-medychnykh ekspertyz (doslidzhen) u viddilenniakh sudovo-medychnoi tsytolohii biuro sudovo-medychnoi ekspertyzy [Rules for conducting forensic medical examinations (research) in forensic cytology departments of the forensic medical examination bureau]: zatv. naka-zom Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy № 6 vid 17 sichnia 1995 roku. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-95#Text> (data zvernennia 22.04.2024) [in Ukrainian].

13. *Sudovo-medychna tsytolohiiia: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia likariv sudovo-medychnykh ekspertiv – tsytolohiv* (2007). [Forensic cytology: an educational and methodological guide for doctors of forensic medical experts – cytologists] / R.O. Starovoitova, V.D. Mishalov, H.F. Kryvda. K. 208 s. Retrieved from: <http://ir.nuozu.edu.ua:8080/bitstream/lib/1402/1.pdf> (data zvernennia 22.04.2024) [in Ukrainian].

14. Khodyrieva, I.T., & Hamaliuk, B.M. (2022). Okremi pytannia pravovoho rehulivannia sudovoi molekuliarno-henetychnoi ekspertyzy ta obliku henetychnykh oznak liudyny [Separate issues of legal regulation of forensic molecular genetic examination and accounting of human genetic traits]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav im. E.O. Didorenka*. Vyp. 2(98). Ivano-Frankivsk, s. 190–201. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98>. Retrieved from: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/88/84> (data zvernennia 22.04.2024) [in Ukrainian].

15. Pro zatverdzhennia Poriadku vidboru, napravlennia na molekuliarno-henetychnu ekspertyzu (doslidzhennia) biolohichnoho materialu viiskovopolonenykh dlia vstanovlennia henomnoi informatsii ta yoho zberihannia [On the approval of the Procedure for selection, referral for molecular genetic examination (research) of biological material of prisoners of war for the establishment of genomic information and its storage]. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 19 travnia 2023 r. № 508. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/508-2023-%D0%BF#Text> (data zvernennia 22.04.2024) [in Ukrainian].

16. Stepaniuk, R.L., & Ionova, V.V. (2020). Pryznachennia sudovoi molekuliarno-henetychnoi ekspertyzy na stadii dosudovoho rozsliduvannia: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [The assignment of forensic molecular-gen etic examination during pre-trial investigation: problems and ways to solve them]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, 3(91), 307–319. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.91.307-319>. Retrieved from: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/issue/view/58/56> (data zvernennia 22.04.2024) [in Ukrainian].

17. Pervomaiskyi, V.B., & Kanyshchev, A.V. (2006). Kompleksna sudova psykhologo-psykhiatrychna ekspertyza: omana ta realnist [Comprehensive forensic psychological and psychiatric examination: illusion and reality]. *Arkhiv psykhiiatrii*. T. 12, № 1–4. S. 175–179. Retrieved from: <http://www.psychiatry.ua/articles/paper213.htm> ((data zvernennia 22.04.2024)) [in Ukrainian].

18. Poriadok provedennia sudovo-psykhiatrychnoi ekspertyzy [The procedure for conducting a forensic psychiatric examination]: zatverdzhenyi Nakazom MOZ Ukrainy vid 08.05.2018 № 865. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text> (data zvernennia 22.04.2024) [in Ukrainian].

Volobuyeva Olena,

Candidate of Legal Sciences, Professor

*(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8601-4344>**EXPERTISES IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES
AGAINST SEXUAL FREEDOM AND GENDER INVINCIBILITY OF A PERSON**

The article analyzes the articles of the Criminal Code of Ukraine updated in 2017, which determine the composition of criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of a person. In this connection, the necessity of correlation of circumstances subject to proof in criminal proceedings is noted. It is noted that in order to prove the key circumstances, it is necessary to conduct a number of medical forensic examinations. This is due to the specific mechanism of committing sexual criminal offenses and their traces of biological origin from humans. During the illegal satisfaction of sexual needs (passions), biological traces of human origin remain – particles from the human body (epithelium, hair, etc.), as well as secretions of the human body (excretions of the female body, semen, blood, saliva, etc.). To determine their connection with the detected criminal offense and to observe the established procedural procedure for obtaining evidence, research is required using special knowledge in the field of forensic medicine and other medical specialties with the use of special laboratory methods and techniques. From these positions, the circumstances included in the subject of proof are analyzed: "acts of a sexual nature", "without the victim's voluntary consent", "taking advantage of the helpless state of the victim" and others. The modern possibilities of using medical forensic examinations for obtaining evidence are determined: forensic medical examination of the injured person, forensic medical examination of the suspect, forensic medical examination of material evidence, molecular genetic examination, forensic psychiatric examination of the injured person. Lists of typical questions (tasks) that are set for solution during expert research are given. The possibilities of a complex psychological and psychiatric examination of minor victims to establish their helpless state when sexual acts are committed against them are analyzed. It is concluded that it is important to prepare the mentioned examinations, which includes compliance with the recommendations regarding the fixation and extraction of traces of biological origin from a person, their correct packaging, and the selection of the necessary samples for conducting a full-fledged examination by an expert.

Key words: *sexual criminal offenses, proving, forensic medical examination of the injured person, forensic medical examination of the suspect, forensic medical examination of physical evidence, molecular genetic examination, forensic psychiatric examination of the victim.*

Надіслано до редколегії 02.05.2024